

XX.

Træk af Opvækkelsen i Ribe-Eggen (1734—37).*Ved H. F. Rørdam.*

I de til Ribe Stift forhen hørende Sogne i Nordslesvig og tilgrænsende Egne ytrede sig i Tiden omkring 1735 stærke aandelige Rørelser. Det var fra disse Egne Enevold Ewald, Brødrene Brorson, Brødrene Vedel¹⁾, Peder Hygom og andre ivrige Opvækkelsesprædikanter udgik. Blandt disse var ogsaa Niels Astrup, Forfatter af efterfølgende Brev.

Niels Astrup var født i Roager i Tørninglen 12. Jan. 1703, Søn af Præsten Nissenius Pedersen Hygom og Hustru Margrethe, Datter af Formanden i Roager, Hr. Niels Astrup,

¹⁾ Se foran, S. 567 ff.

hvis Navn Sønnen fik. Han blev Student 1724 fra Ribe Skole og tog 30. Okt. 1732 theologisk Attestats (non cont.). Den Gang han skrev efterfølgende Brev (27. Jan. 1735), synes han i længere Tid — vistnok som Lærer — at have haft sit Ophold i Hygum Præstegaard, hvor hans gamle Farbroder, Hr. Jacob Pedersen Hygom, var Sognepræst, og dennes Søn, Hr. Peder Hygom (faa Aar derefter Biskop i Aarhus), var Faderens Medhjælper og Leder af en Opvækkelse, der dog hos en Del af Sognebeboerne havde fundet en hæftig Modstand, hvorom er fortalt i Kh. Saml. 4. R. I, 499 ff. Niels Astrup, der selv afgjort havde sluttet sig til Opvækkelsen, tog levende Del i den Kamp, der førtes, og det er til denne »sin hjert-elskelige kjære Broder« Hr. Peder Hygom har rettet det af Glæde over Sejren gennemtrængte Brev af 21. Marts 1735, som er meddelt a. St., S. 547—51. Den Gang opholdt Niels Astrup sig i Kirkeby, saa det kan formodes, at han for en kortere Tid har været Hjælpeprædikant under Vacancen i Farup Præsteembede. Siden vendte han tilbage til Hygum Præstegaard, hvor han var »Informator«, da den bekjendte Herrnhuter Gert Hansen 1736 aflagde Besøg der¹⁾. I sin Beretning om Besøget udtaler G. Hansen sig kritisk baade om Præsten og om Huslæreren, og sandt er det jo, at de vare Pietister og ikke Herrnhutere.

Inden Udgangen af det nævnte Aar blev Hr. Peder Hygom kaldet til Sognepræst ved Frue Kirke i Aarhus²⁾ og næppe et Aar derefter til Stiftsprovst i Aalborg. Om Niels Astrup har fulgt med, er os ubekjendt; men da Præsten ved Hospitalet og Froprædikensprædikanten ved Domkirken i Ribe, den ivrige Pietist Elieser Beyerholm³⁾, blev Hygoms Efterfølger ved Frue Kirke i Aarhus, saa blev Niels Astrup den 29. Novb. 1737 kaldet til det ved Beyerholms Forflyttelse ledige Embede i Ribe.

¹⁾ Lundbye, Herrnhutismen, S. 109.

²⁾ Se foran, S. 615.

³⁾ Se foran, S. 549.

Over Ribe gik der paa den Tid en stærk Opvækkelses Bølge. Til Exempel kan anføres, at alle Latinskolens Lærere (med Undtagelse af Rektoren) og en Del af Disciplene vare greben af Bevægelsen. Som Sognepræster ved Domkirken virkede efter hinanden nogle af Pietismens bedste Mænd, som Broder Brorson (fra 1736), Hans Adolph Brorson (fra 1737) og Peder Stockemark (fra 1741); disse Mænd og flere af de samtidige Præster i Ribe vare stærkt berørte af Opvækkelsen, deriblandt ogsaa den i Kh. Saml. 5. R. II, 353 ff. omtalte Kapellan Jørgen Sølle, der først fandt Hvile for sin Sjæl som Prædikant i Herrnhuternes Samfund i Amerika. Niels Astrup passede altsaa godt til disse Omgivelser. Men det blev ikke givet ham at virke i mange Aar, da han allerede døde 1744 (begr. 1. April¹).

Det er os ikke bekjendt, til hvem efterfølgende Brev er skrevet; men det har aabenbart været en Aandsfælle. Brevet synes at have vakt Opmærksomhed i en videre Kreds, eftersom en Afskrift deraf findes blandt E. Pontoppidans kirkehistoriske Samlinger (Thottske Saml. 736 Fol. p. 162—5).

Hjerteelskede, hulde Ven og Broder!

Jeg mindes, at jeg for nogen Tid tilskrev kjæreste Broder om den Naade, som Søster Lene i Lintrup²) af Herren da var vederfaret; men i hvorledes det end var, saa fandt hun dog ingen ret fuldkommen Kraft til at bryde igjennem med Magt førend forleden 3die Juledag, der jeg uværdig, udi Hr. M. Boysens Fraværelse i at betjene Farup Menighed³), med megen Kraft iført forrettede Prædike-Embedet i hans Kirke⁴), da hun efter at svart Arbejde under Prædiken blev oversat i et himmelsk Væsen. Men Gud

¹) Wiberg II, 610.

²) Lene Pedersdatter Stoud (Søster til Brevskriverens »Kjæreste» Sofie Stoud) var gift med den nedenfor nævnte Præst, Hr. Michel Boysen.

³) Her var paa denne Tid Embedsledighed.

⁴) Lintrup og Hjerting.

være æret, at han har ikke givet os et eller andet Exempel alene paa sin Naades Kraft i Christo, men han har endogsaa i Enden af det gamle Aar og Begyndelsen af det ny ladet sit Rige saaledes komme til os, at vi forhaaber, det inden kort Tid skal med Magt frembryde. Begyndelsen dertil gjorde den al Naades Gud her i Præstegaarden i vort eget Hus, hvor han ved Allehelgensdag greb Hr. Peder Hygoms Kjæreste¹⁾, saa at hun efter en langvarig og haard Kamp stred og overvandt formedelst Lammets Blod. Hvorfor hun og efter Striden den 13. December blev begavet med en meget stor himmelsk Herlighed og med en usigelig og overmaade Aandens Glæde i Sjælen, hvoraf hun endogsaa var saa opfyldt og drukken, at hun endogsaa, saa længe denne Vederkvælgelse varede, laa ved Sengen, prisede Herrens store Miskundhed, herliggjorde hans Gjerninger, forliebede sig i sin himmelske Brudgoms inderlige Kjærlighed og vilde have alle Mennesker, om det havde været muligt, ind til sig ved Sengen, at hun kunde forkynde dem, hvad Herren havde gjort imod hendes Sjæl, opvække dem fra den døde og stinkende Mundkristendom til en sand, oprigtig, aandelig Hjertekristendom, og paa den Maade advare dem om deres egen Skade.

Imidlertid at hendes Kamp stod paa, havde jeg om Aftenen talt for en af vore Tjenestepiger om de Ting, der høre til Guds Rige, naar hun kom ind at varme min Seng. Dette fandt saa stor Indgang hos hende, at hun strax overgav sig til Guds Naade, som og saa kraftelig arbejdede i hendes Sjæl, at Omvendelsens Gjerning den 10. Decemb. blev fuldkommet, da Gud gav hende efter sin Barmhjertighed Herrens Christum at se i sin Herlighed, saa at, ihvorvel hun begyndte sildere end Hr. Peders Kjæreste, kom hun dog et Skridt tilforn i Guds Rige. Nu havde Niels Andersens yngre Datter i Brøstrup for rum Tid siden annammet Sand-

¹⁾ Karen Wellejus, Datter Præsten Christen W. i Lintrup, hos hvem Peder Hygom tidligere havde været Kapellan.

heds Kjærlighed til Omvendelse, men hun klagede altid, at hun kunde ingen Kraft faa til at trænge igjennem og at blive oversat fra Døden til Livet, førend hun af forbedrte 2de Exempler blev opvakt, og nogle Dage efter Hr. Peders Kjærestes Igjenfødsel blev delagtiggjort i lige dyrebar Naade og fik det, hun saa længe havde søgt efter.

Der Gud saa vidt havde givet sit Naades-Ord Vidnesbyrd baade i og uden vort Hus, da bleve baade vi, som tilforn havde faaet Barmhertighed, mægtelig bestyrkede, sær og Hr. Peder, saa og vore Tjenestefolk saa opvakte, at enten ere de nu omvendte eller de tragte derefter. I Sognet er der en overvættes stor Opvækkelse, hvorved mange kæmpe og arbejde, mange holdes endnu under den dragende Naade, andre sletter Bjergene og Højene for Herren eller afskaffer de udvortes grove Laster, saa at der er en Guds Rædsel over Synderne, en inderlig Hunger og Tørst, det er en hjertelig Begjærlighed og Attraa, efter Naaden og Herrens Ord hos dem, som ere angehende Jünger Christi, hvorfor der kommer om Søndag Aftener i Hobetal til Huset at høre Prædikens Igjentagelse, men om Søgneaftenerne ubedet til mig for at fornemme, hvad Herrens Villie er til dennem, og hvad de skal gjøre, at de kan arve et evigt Liv.

Men hos de ugudelige ere alle Ting i Forvirring og Forstyrning baade i og udenfor Sognet, ja vidt og bredt omkring her i Egnen, hvilke forfølge, bespotte, bagtale og belyve os, give mig al Skylden, sige endog, at jeg er besat etc. Men Gud være lovet, jeg kan tage imod alle Ting med et frejdigt Mod, glæder mig endog ved, at jeg maa være værdig til at lide for Christi og hans Navns Bekjendelses Skyld. Ej bedre Skjæbne er min Kjæreste¹⁾ undergiven; men som hun er, hvilket jeg kan forsikre til Guds herlige Naades Lov, kommen videre frem end jeg, saa agter hun alt dette ikke engang værd at høre efter,

¹⁾ Se foran, S. 782 Not. 2. »Kjæreste« brugtes paa den Tid almindelig i Betydningen Hustru. Men det kunde synes underligt, om Astrup allerede da var gift, skjønt han intet Embede havde.

ja ikke engang værd at tænke paa. Vi lider nu overmaade stor Mangel paa Waisenhus-Bøger, saasom det Ny Testamente; Speners Christendoms Øvelse; Wiegleb, Lærdom om et christeligt Levned's Begyndelse; Selvprøvelsens Fornødenhed¹⁾; Fr(ancke), Om den Gud behagelige Maade at bede paa; Aandeligt Spejl. Af disse kan vi ej faa saa mange, at vi jo behøver flere. Glæder eder med os, fordi han har givet sit Saliggjørelses-Ord Løb iblandt os, saa at det bærer Frugt og prises i Menneskens Levned. Beder derhos, at Gud fremdeles vil velsigne vort Arbejde i Herren. Vi har allerede en Gang maattet forsvare os imod Biskoppen etc. etc. Hygom Præstegaard den 27. Jan. 1735. Hilsener etc.

Niels Astrup.

P. S. Idag skal Hr. Peder Hygom ud til Biskoppen, mundtlig at forsvare Guds Sag, som han tilforn har maattet gjøre skriftlig²⁾).

Gamle Farbroder Hr. Jacob³⁾ er os saa meget til Hinder; beder for ham og os, at Guds Sag maa vinde, men Satan med al hans List og Magt maa tabe. Gud være med Eder.

Lille Broder kunde vel skrive sin Papa til og glæde sig over de store Gjerninger, som Gud har bevist iblandt os; mulig det baade der og her hos bemeldte Farbroder kunde give Eftertryk⁴⁾).

Det sidste P. S^{um}. Eftersom dette Brev kom ej saa hastig bort, som det skulde, da kan jeg berette, at Hr. Hygom var den 27. Januarii hos Biskoppen og blev saaledes ved Herrens Kraft styrket, at han overvandt, og Biskoppen blev end desforuden sær fornøjet med ham. Adieu.

¹⁾ Om dette Skrift se Kh. Saml. 5. R. II, 363 ff.

²⁾ Jvfr. Kh. Saml. 4 R. I, 507.

³⁾ Hr. Peder Hygoms Fader, Hr. Jacob Pedersen Hygom, der trods sin høje Alder endnu var den egentlige Sognepræst, skjønt Sønnen udførte de fleste af Embedets Forretninger.

⁴⁾ At den gamle Præst siden er bleven venligere stemt mod Opvækkelsen, ses af K. S. 4. R. I, 550.

Om de samtidige religiøse Forhold i Ribe indeholder efterfølgende Stykker karakteristiske Efterretninger. De stammer fra samme Kilde (Thottske Saml. 736 Fol.), hvorfra ovenstaaende Brev er hentet.

1.

Hr. Beyerholms Relation om det, som imellem Biskop Anchersen og ham havde tildraget sig.

Velærværdige og Højlærde, Højtærede Hr. Pastor¹⁾!

Det var mig umueligt, for adskillige mig paakomne Forretningers Skyld, strax den første Postdag at besvare Deres beærede, som ellers min Skyldighed og den Ærbødighed, som jeg bærer til Deres Person, vel havde udkrævet. Saa havde og Biskoppen³⁾ ladet sig forlyde med adskillige Truseler, at han vilde forfølge Sagen, ja endog et Par Gange af Provsten³⁾ forlanget en Stevning over mig, saa jeg tænkte, ifald noget deraf havde bleven, jeg da det samme tilligemed kunde berette. Dog til Dato er alting stille. Hvad sig da nu de Tvistigheder angaar, som har rejst sig imellem Biskoppen og mig, da er Sagens Sammenhæng denne.

Efter at Biskoppen i lang Tid mesten i alle sine saa vel Prædikener som Ordinations-Taler heftig havde angreben de arme saakaldede Pietister, har det endelig behaget ham i en Ordinations-Tale Fredagen før Dom: 17 p. Trin. afvigte at kundgjøre al sin Hjertes Mening, og særdeles siden Guds Rige begyndte lidet at gaa op her paa Stedet, da ikke alene alle 5 Colleger her ved Skolen gave Sandheden Vidnesbyrd baade i Levned og i Lærdom, mens og en og en anden af Byen begyndte at blive noget spørgen(de) og at se lidet op af den forrige Vandrings Mørkhed, og han (Biskop A.) efter hans Kundskab nu an-

¹⁾ Formodentlig Erik Pontoppidan, da Slotspræst i Frederiksborg.

²⁾ Matthias Ancherson († 1741).

³⁾ Stiftsprovst Søren Scarup († 1736).

saa det for nye og farlige Ting, da at sætte sig med al Magt derimod, og tale og sige til dets Undergang alt, hvad han vidste og kunde. Nu er det mig vel ikke muligt at opregne al hans Tale i sin egentlige Connexion, ikke heller er det Umagen værd at bemøje sin egen Ihuhommelse og andres Øjne og Ører dermed; mens ellers, for at fatte alting kort, løb det ud derpaa: 1) I Almindelighed at føre Menneskene i god Ro, Fred og Sikkerhed, og at haandhæve og forsvare den gamle lunkne Christendom. Derfor sagde han og iblandt andet, at de andre, sc. de saa kaldede Pietister, raabte Alarm, Alarm, raabte Ildløs, hvor ingen Fare var paa Færde; de lagde Stød for den skrøbelige i Troen, og forvirrede den enfoldiges Samvittighed, etc. 2) I Særdeleshed og disputerede han meget imod Busz-Kampf; sagde tilsidst: Jeg vil sige her, som Peder sagde fordem til Trolde-Karlen: Forbandet være du med dine Penge. Saa siger jeg: Forbandet være du med din Busz-Kampf, til Helvede med din Busz-Kampf. Herhen hører og det, han disputerede imod det Ord Helvede, og sagde: Saa spørger de hverandre ad, har Du været i Helvede? Nej, siger den anden, endnu ikke, mens jeg haaber snart at komme der. (Hvor Biskoppen har hørt dette, vides ikke). Ja, de kommer der vistnok allesammen. 3) Forsvarede han Dansen; thi Mons: Seerup, Provstens Søn¹⁾, havde paa Mikkelsdag, ved Evangeliets Lejlighed om Lemmernes Brug og Misbrug, talet et Par Ord derom. Dette, Dansen, vilde han nu ikke vide at være nogen Synd, og forsvarede det efter den ordinære Slendrian med Davids og Mirjams Eksempel etc. 4) Disputerede han meget imod det Ord naturlig Tilstand, som var bleven brugt saavel af mig, som af en af Hørerne. Dette Ord var han meget bister paa, søgte med al Magt at bevise,

¹⁾ Matthias Worm Seerup, Søn af Stiftsprovst Søren Seerup i Ribe, var Lærer ved Latinskolen, endte som Sognepræst i Faaborg og Diernis. Se nedenfor, S. 795 og 798.

at der var ingen naturlig Tilstand til efter Daaben, og sagde: det vidste jo Bønder-Børnene paa Landet, hvor han kom at visitere, at vi var bleven Christne i Daaben, og i denne hans Discours kom han saa vidt ud fra sig selv, at han talede adskillig underlig Snak, som jeg ikke vil anføre; thi ieg veed nok, at han mener det anderledes. Men han var bleven saa heftig og ivrig i hans Tale, at han ikke kunde trække sig selv tilbage, som han vel selv vilde og skulde. 5) Fejlede det ikke heller paa adskillige Skældsord, hvorved han søgte særdeles at gjøre Collegerne fordægtige. Ja, sagde han, snart staar een Pharisær op, og snart en anden, og hænger Hovedet paa den Side, en anden paa en anden Side; her kommer nogle Grønskolinger frem, som næppe er krøbne ud af Skolen. Han lignede dem ved Jannes og Jambres, som imodstod Moses¹⁾, og ved det Dyr i Aabenbaringen, som stod op og talede bespottelige Ting. Hvilket kom deraf, at en af Collegis havde engang i en Aftensang anført de bekjendte Müllers Ord: Die Lutheraner haben 4 stumme Götzen etc., og havde sagt, at det var vel talt. Dette og alt andet sad jeg nu og hørte paa med megen Vemodighed; satte mig og fast for, enten mundtlig eller skriftlig at forestille ham, hvad Forargelse han havde gjort med denne sin Tale, og hvor ugrundet alt det var, som han havde sagt. Men han sparede mig denne Umage; thi da jeg den paafølgende Søndag, Dom: 17 Tr: forklarede til Exordium de Ord Ps: 119,²⁹ og udlagde adskillige falske Veje, som Menneskene selv gør sig og vandrer paa, talede jeg og iblandt andet saaledes: Der er og de falske Propheters Vej, det er den Vej, som de falske Lærere dels selv vandrer, dels fører andre paa; dette forklarer os Frelseren selv bedst, Matth. 7, hvor han siger, at de falske Profeter ere saadanne, som fører Folk paa den brede Vej, nemlig naar de ikke alene giver Menneskene forargelige Exempler,

¹⁾ Jvfr. 2 Tim. 3,^s. Nielsen, Kirkeleksikon, II, 590—1.

men ogsaa ved deres Lærdom kuldaster en sand Omvendelse og Hjertes Forandring, naar de sige Fred, Fred, hvor ingen Fred er, naar de tager Zions Datters Skade, som den var liden, fordi de ej forstaar, at deres Hjord er adspredt, Jer. 10. Naar de syr Puder under Menneskenes Arme, naar de giver Frihed til allehaande syndige Ting, som de kalder sømmelige Lystigheder; ja ikke alene det, mens og som offentlig forsvarer saadanne Ting, der er stridige med den sande Christendom, saadanne Ting, som ikke kan bestaa med den sande Guds-Tjeneste i Aand og Sandhed, saadanne Ting, som ere forkastede af alle Fædre in primitiva Ecclesia, og forkastede af alle sande Lærere, ja saadanne Ting, som de troende finder at være Satans Rov-Fugle, der dæmper det aandelige Liv, der river Gud fra Sjælen, og Sjælen fra Gud. Ve saadanne Lærere, thi de viser, at de har fornegtet den første Kjærlighed, det er, at de har brudt deres Daabes Pagt, hvorudi de har afsagt Verden og dens Pomp og Pragt.

Biskoppen, som selv var i Kirken og hørte dette, lod Mandagen derefter kalde mig til sig tilligemed al Gejstligheden i Byen og befalede mig at tage min Prædiken med. Da vi var kommen derhen, spurgte han mig først, om jeg havde min Prædiken med. Jeg svarede, at jeg havde den ikke skreven. Derpaa spurgte han, hvem jeg havde ment med de falske Lærere, der førte Folk paa den brede Vej, som jeg havde talt om i mit Exordium. Jeg svarede: det turde jeg ikke sige, jeg kunde ikke navngive nogen. Han blev alt ved og vilde vide det. Sagde: her var nu Byens Cleresi samlet, jeg skulde sige, hvem af dem jeg havde ment. Derpaa svarede jeg: Skal jeg sige det? Ja sagde han. Nu velan da, sagde jeg, saa hører nu til og mærker, hvad jeg vil sige: Jer har jeg ment, Jeres Højærværdighed, I er den Mand, som iblandt andre er bleven sigtet til med min Tale; I er af dem, som fører Folk paa den brede Vej, og det har I gjort i Jeres seneste Ordinations-Tale. Derpaa gik jeg da hans Tale

igennem, saa meget nemlig, som han lod mig Tid til. Sagde og derhos: Mener I, at I vil staa her, Tid efter anden, og tale hvad I vil. Nej, det skal ikke gaa Eder an [o: lykkes Eder], jeg skal sætte mig derimod af al Magt, og aabenbare og forsvare Sandheden imod Jer og alle dem, som modsige.

Derpaa blev han nu forbitret, begyndte at sværge og bande, sagde, han skulde spille med mig; enten skulde jeg trække Kjolen ud, eller han. Da jeg hørte hans Eder, blev jeg bevæget i Aanden og sagde: Bort med den Sværge, Jeres Højærværdighed, det kan jeg ikke taale at høre paa, det er Skam at høre, at en Biskop saaledes misbruger sin Tunge. Derpaa svarede han: Se, hvorledes man skal lade sig tale til af saadant et lumpent Creatur. Jeg taug stille. Imidlertid begyndte han at læse noget op af min Prædiken; thi han havde næsten opskrevet en Foliant-Side fuld af allehaande urimelig Snak, som han vilde beskyldte mig for at have sagt. Men den gode Mand havde brugt i den Fald samme Methode, som Jøderne forstum brugte imod Christus; thi han havde kastet das hundredste im 1000ste, det bagerste i det forreste, og skrevet Ting, som aldrig var talt af mig eller tænkt paa. Expl. Han sagde, jeg havde kaldet Sacramenterne blotte Ceremonier, da dog mine Ord var disse: Menneskene mener, naar de kuns holder sig til det udvortes ceremonielle Væsen, gaar i Kirke, gaar til Skrifte, og derpaa efter Sædvane til Guds Bord etc. Iblandt andet kom han da til den Beskyldning, at jeg skulde have sagt: Den, som haver Aanden, haver ikke den bogstavelige Kundskab nødvendig. Jeg svarede: Saaledes har jeg ikke talt, men jeg har sagt, at den, som er født af Gud og har Guds Aand, bruger ofte anderledes Talemaader og taler bedre, frejdigere, kraftigere end som den, der er uomvendt og har ikkun den blotte Bogstav. Og da vi kom noget videre ind i denne Discours, sagde jeg endeligen: Mærker dog, Jeres Højærværdighed, hvad Frelseren siger i Joh. 15: I ran-

sager Skrifterne etc. Her ser I Forskel paa en bogstavelig Lærer og paa en aandelig og aanderig Lærer; den ene ransager Skrifterne, og har ikke Livet af Christo, den anden ransager vel og Skrifterne, men har Livet af Christo. Hører nu Guds Ord, jeg er sendt (som) Guds Bud til eder i Dag. Her staar om dem, som ransage Skrifterne og har ikke Livet i Christo. Saadan en Lærer er I, I har Bogstav nok, udvortes Kundskab nok, læst nok, hørt nok; men I har ikke Livet i Christo; jeg tør ikke gaa videre end som til eders Væsen i Dag, her har I siddet og svoret, bandet og truet, I skjelder mig ud for et lumpent Creatur; er det at have Livet af Christo? saa taler I ikke af Christo, ikke af hans Aand, men af eders egen Aand, af en Hovmodigheds Aand. Derpaa gav jeg mig til at formane ham til en sand Omvendelse, og sagde: Jeg har al Respekt og Kærlighed for Eder, Jeres Højærværdighed, saasom der er og det, som jeg æstimerer hos Eder; men eet fejler Jer, I skal omvende Eder til Gud. I hører og ser, hvorledes Gud opvækker her og der Lærere, saadanne, som er ligesaa lærde, ligesaa gode, ligesaa fornemme som I, som prædiker hans Ord med Kraft. I hører, hvorledes her og der opstaar Mennesker, som krafteligen omvendes til Gud, rives løs fra Satans Baand, oversættes i Christi Rige, kan af Aandens Fylde tale herlige Ting, og kundgøre Christi forunderlige Ting paa deres Sjæl etc. Vil I da ikke en Gang tænke Jer om, vil I ikke ransage disse Ting og ransage disse Tiders Tegn! O falder ned for Jeres himmelske Fader, beder ham om Lys og Naade til at kjende Sandheden; begynder at tvivle engang, om I maaske ikke kunde være paa den rette Vej, og vær forsikret paa, at er det Jeres Alvor, skal Gud snart møde Jer i Jeres Samvittighed og sige Jer: denne er den Vej, som Du skal vandre paa. O hvor skulde da alle gode i Landet glæde sig, naar de kunde høre, at Biskop Ancher-sen var af en Sandheds Forfølger bleven en Sandheds Forsvarer etc. Saadanne og deslige Ord gav Guds Aand

mig Naade til at tale til ham; jeg har ikke skjældet, ikke brugt uhøviske Ord, men jeg har talt Livsens Ord i Kraft, saa jeg haaber, at Guds Villie er bleven aabenbaret paa hans Samvittighed. Derpaa gik vi da hjem.

Dagen efter rejste han til Varde Landemode og klagede hart paa mig til Gehejmeraad Gabel, som lovede, at saasnart han kom til Ribe, vilde han lade mig kalde til sig, som og skete; thi Mandagen efter Dom. 18. p. Trin. lod Gehejmeraaden mig kalde til sig, spurgte mig, hvorledes det var mellem Biskoppen og mig. Jeg fortalte ham Sagens Indhold; han hørte til med megen Sagtmodighed og Taalmod. Endelig bad han mig, jeg skulde dog forlige mig med Biskoppen og fornøje ham det meste muligt, hvilket jeg lovede. Torsdagen derefter gik jeg alene ind til Biskoppen og sagde: Det gjorde mig ondt, at jeg maatte fornemme, at han var vred paa mig, havde jeg talet noget for haardt mod ham, og ikke brugt den skyldige Ærbødighed, da gjorde det mig hjærtelig ondt, og jeg bad ham om Forladelse. Han svarede meget venlig og høflig, sagde, at hvad det var angaaende, som jeg havde talt imod ham selv, det vilde han gjerne forglemme, men dette, at jeg havde sagt, at jeg havde ment ham med de falske Lærere i mit Exordio, det var noget, som angik publicum, det angik hans Embede, det kunde ikke afgøres med en mundtlig Erklæring; bad, jeg skulde sætte noget skriftligt op, saa vilde han i Morgen efter Prædiken lade kalde Præsteskabet sammen igen, at det kunde læses for dem. Jeg sagde ja, og gik bort. Da jeg nu overvejede Sagen, mærkede jeg nok paa den ene Side, at jeg ikke havde talt uret, men tænkte dog, maaske det kunde have været talt med mere Behagelighed; paa den anden Side mærkede jeg nok, at dersom det kom til Extremitet, da vilde det ikke være nogen synderlig Honeur for Biskoppen. Saa satte jeg mig endelig hen, og skrev efterfølgende, som jeg vil føre ind Ord fra Ord; thi anden Erklæring har jeg ikke skreven under, agter det ikke heller at gjøre.

»Efter jeg Dom. 17 p. Tr. i Anledning af mit Exord. Ps. 119,²⁹ talede om adskillige falske Veje, som vi havde Aarsag til at bede, Gud vilde vende fra os, og iblandt andet talede om de falske Læreres og Propheters Vej, som de endel selv vandrede, endel førte andre paa, da har det behaget Hans Højærværdighed, som selv var tilstede i Kirken og hørte min Tale, Mandagen efter at lade sammenkalde det hæderlige Præsteskab her i Byen tilligemed mig udi hans Hus, forat examinere denne min Prædiken, efterdi han fandt adskillige derudi brugte Talemaader at være stridige imod Orthodoxien. Da nu Hans Højærværdighed tilspurgte mig, hvem jeg med de falske Lærere havde ment af det nuværende Ministerio, undskyldte jeg mig først, at jeg det ej kunde sige; men da Hans Højærværdighed trængte mere ind paa mig, at han vilde vide det, svarede jeg, at jeg havde ment Hans Højærværdighed selv. Disse Ord tilstaar og bekjender jeg nu at være mig noget pludselig udløben af Munden; thi jeg bør ikke have den Formodning om Hans Højærværdighed, at han skulde være den, der førte Mennesker fra den snevre paa den brede Vej, men mere bør jeg at vente, at Hans Højærværdighed er den, som lærer Guds Vej i Sandhed, og ved sin Lærdom fører Mennesker til Livet og Salighed. Og da det omtalte gav Anledning til adskillige Discourser imellem Hs. Højærv. og mig, da omendskjønt jeg kan sige med Sandhed, at det har været langt fra mig at ville insultere Hans Højærv. eller vælte mig ind paa ham, saa tilstaar jeg dog, at der var uforvarendes mig udløben adskillige Ord og Talemaader, og at jeg har brugt adskillige Gebærder, som kunde synes at stride mod den Ydmyghed og Ærbødighed, som jeg er H. Højærv. skyldig, hvorfor jeg beder, at Kærlighed og Sagtmodighed maa være mine Ords bedste Fortolkere.«

Dette synes jeg nu, kunde have været tilstrækkeligt nok; thi jeg veed vist, at jeg er ham ikke saa meget skyldig, og det havde ikke tilkommet ham med Rette, men

jeg gjorde det for at vise for al Verden, hvor fri jeg er for al Animosité imod ham, og at jeg ikke har nogen Behag til og i mig selv, som og for at vise, hvor meget jeg vilde give bort fra min Ret forat undfly Proces og al Fortrædelighed. Imidlertid var det dog ikke til Behag; men han havde selv sat en Afbedelsesconcept op, som han forelagde mig til at underskrive. Den lyder ongefær saaledes: »At jeg bekendte med megen Undseelse og Fortrydelse, at jeg af Overilelse og Ubesindighed med mange Angribelser og Beskyldninger havde angrebet Biskoppen, at som han for andres Intercessions Skyld vilde forlade mig denne min Forseelse og ikke vilde udføre sin Ret imod mig efter Lovens Vigeur p. 340, Art. 22 etc., saa igjenkaldte jeg da alt, hvis jeg i min Hastmodighed og Ubesindighed havde talt i Cleresiets Paahør, bad ham om Forladelse, med dyreste Forsikring aldrig at gravere ham mere med disse og deslige ubeføjede Beskyldninger; at jeg efter de kongelige Forordninger og Decisioner vilde blive ved min Text og de Talemaader, som kommer overens med Skriften og den sande og uforandrede Augsburgske Confession, og ikke blande mig i disse Tiders Noviteter«. — Jeg sagde strax: Dette skriver jeg ikke under; thi jeg veed ikke, at jeg har angrebet Biskoppen med nogle ubeføjede Beskyldninger, jeg veed ikke, jeg har syndet imod Kongens Lov, Forordninger og Decisioner, jeg kan ikke igjenkalde det, jeg haver sagt; thi saa skulde jeg jo sige, at Jeres Højærværdighed havde talt ret i sin seneste Ordinationstale, og det siger jeg aldrig: før skulde jeg lade Hovedet hugge af mig.

Han bemøjede sig først med allehaande venlige Ord at overtale mig dertil; men da han mærkede, at jeg var ubevægelig, sagde han: Velan, saa faar vi have Protokollen fat. Jeg spurgte, hvad derudi skulde skrives? [Han svarede:] Jeg fik at laane mine Ører!

Jeg bad, om det maatte ikke skrives paa et aparte Ark Papir, hvilket han og bevilligede; og da var det ikke

andet, end som nogle Spørgsmaal til mig angaaende det omtalte, hvilket jeg da besvarede. Dette blev da sluttet med den Erklæring, at saasom jeg ikke vilde underskrive det mig forelagde Afbedelses-Concept, saa nødtes han til at søge sin Regres ved Landslov og Ret. Jeg forlangte derfor min indgivne Erklæring tilbage igjen; men han svarede, jeg skulde faa den, naar jeg havde skrevet den under, som han havde forelagt mig.

Derpaa skiltes vi ad, og siden er ikke det ringeste passeret i Sagen, saa jeg haaber, han sidder vel stille; thi har jeg talet uret, saa er han jo pligtig efter min indgivne Erklæring at forlade mig det; har jeg talt ret, saa bliver det vel bedst, han tier. Imidlertid har han siden den Tid faaet en liden Rencontre med ovenmeldte Mons: Seerup, som prækede for sin Fader Festo Omnium Sanctorum; og som adskillige Talemaader stod Biskoppen ikke an, lod han ham kalde ind til sig i nogle Præsters Nærværelse, og da han havde examineret hans Prædiken, forbød han ham saa halv om halv ikke at maatte prædike. Derpaa lod Mr: Seerup i Mandags ved en af Præsterne spørge Biskoppen, om det ikke maatte tillades ham at prædike. Han svarede jo, men med denne Condition, at han skulde afholde sig fra disse 3 Talemaader, Bodskamp, naturlig Tilstand, salig Fortvivlelse, hvorpaa Seerup agter at indgive en Deduction, at som disse Talemaader ere grundede i Skriften og libris Symb:, saa kunde han ikke entholde sig derfra.

Nu det er Tid at ende! Alle gode her paa Stedet tilligemed mig hllser Deres Velærværdighed paa det allervenligste i Jesu Christi inderlige Kjærlighed, og særdeles bedes, at min ærbødige og kærlige Hilsen maa ved Lejlighed formeldes til Hr. Jacobi i Asminderød. I øvrigt sluttes med Guds overflødige Naades trohjærtige Anønskning, og lever

Eders Velærv. ærbødigste Tjener og Ven i Christo

Ribe den 18. Septbr. 1735.

Elieser Beyerholm.

2.

Brudstykke af Biskop M. Anchersens Forklaring angaaende sin Optræden under de stærke Brydninger, som fandt Sted i Ribe og Omegn¹⁾.

— — — Dernæst, hvor uredelig de har berettet om mig og skrevet, at jeg havde forbudt dem at nævne paa Prædikestolen, 1. Buszkampf, 2. en hellig Fortvivlelse, 3. ikke vide, at der skulde være nogen irrogenitus iblandt Christne. Da, hvad det første angaar, hænger Sagen saaledes sammen. Det tildrog sig for 2 Aars Tiden siden i Fasten, at den gode, ærlige Hr. Peder Hygom, som jeg nødigt havde mistet her fra Stiftet, havde prædiket for sin Menighed og brugt disse to Talemaader meget tidt, Buszkampf og Helvede eller en salig Fortvivlelse, hvorover hans Menighed faldt i meget Oprør og skiltes i tvende Factioner; og som de forfaldt til Forbitrelse indbyrdes, saa hvor de mødtes sammen, spurgte den ene den anden ad: Har Du været i Kampen, har Du været i Helvede? Hvo der nu var af andet Parti, svarede enten Ja eller Nej, ikke endnu, men jeg haaber snart at komme der, i Kampen, i Helvede. Disse Talemaader kunde den gemene Mand og grove Bonde ingenlunde fordøje eller finde sig i, hvorudover de mødte ingensteds til Bryllupper, Begravelser etc. [uden] det jo kom til Nævekamp og Pust²⁾. Men som den kjære Hr. Hygom tænkte, han endnu skulde trængt igennem, befandt han den Hjerternes og Ørernes Forhud i dem alt for impenetrable, og Uenigheden mere og mere at voxе, saa Menigheden gav Klage ind til mig, og beskyldte den uskyldige Guds Mand, Hr. Hygom. Hvorpaa, da jeg nu havde Klagen i Hænder, maatte jeg foretage mig en Visitats i Frøs og Calslunds Herreder, hvor Hygom laa, Dom: Reminiscere i en haard og kold Vinter, saa det nær

¹⁾ Da Begyndelsen mangler, fremgaar det ikke af Brudstykket, til hvem Forklaringen er stillet. ²⁾ Slagsmaal.

havde kostet mig mit Helbred, paa den Saison om Aaret at gaa der hver Dag i saa vanskeligt et Vejr. Da jeg nu kom til Hygum Menighed, Prædiken og Examen var overstaaet, og jeg more solito tilspørger Hr. Hygom, om han havde nogle i sin Menighed at klage (over), og reciproce Menigheden om Præsten, bliver der et Oprør i Kirken imellem disse 2de Factioner, saa jeg i Guds og Kongens Navn maatte true dem og befale dem at entholde sig fra Tumult, som de skulde vide, at jeg stod her i mit lovlige Embeds Forretning, eller jeg skulde angive det for Hans Majestæt til deres tilbørlige Straf. Ogsaa den samme Dag var i Kirken tilstede Hr. Hygoms Fader, den gamle Provst, Hr. Jacob, hans Svoger, Provsten af Gram Herred, Hr. Peder Kragelund¹⁾, og Hr. Hans Høyer af Forle, maatte jeg bede dem træde frem til mig, og nøje give Agt paa, hvad her taltes og forrettedes. Hvorpaa jeg, da jeg fik dem²⁾ stillet, tilspurgte dem, hvad de havde at klage, da skulde de sige det og i al Stilhed faa Ret. Det var ikke andet, end de stødte sig over denne Kamp og dette Helvede, Hr. Hygom vilde have dem i. Da jeg nu maatte med enfoldige og tydelige Ord forklare dem Meningen, maatte endog bekræfte med Ed, at Manden mente ikke andet dermed end en sand Omvendelse og Pønitense, en sand Anger og Ruelse, gav de sig til Taals, allermest da jeg i deres Paahør formanede ham til, at han herefter ikke vilde betjene sig af disse ny og fremmede Talemaader, men blive ved de gamle og vor danske Kirke bevante Ord, Anger og Ruelse, en hjertelig Sorg, Græmmelse, Fortrydelse og Hjertes Brydelse over de begangne Synder etc.; hvilket den ærlige Guds Mand, Hr. Peder Hygom, med al Veneration og Taksigelse strax fandt sig udi, og lovede alle slige Christendommens Hovedpunkter paa det aller-enfoldigste herefter at ville stræbe at insinuere, saa vi

¹⁾ Han var en Broder til Hr. Peder Hygoms Hustru og Sognepræst i Gram. ²⁾ Urostifterne.

alle med glade Hjerter hjemginge af Kirken til hans Hus, mest derover, at Menigheden blev bragt til Rolighed, indbyrdes Fred og Kjærlighed, siden den ærlige Hr. Hygom aldrig mere brugte de fremmede og hel utjenlige Talemaader, men blev ved de ordinære og sædvanlige¹⁾. Men hvad sker? Da jeg dermed havde faaet disse smaa Op hævelser bragt til Rolighed, og jeg strax Sommeren derefter (c: 1736) drog ned i Norden at visitere, tænkte aldrig paa nogen Fare, som jeg ikke havde set mindste Skin dertil, eller havt mindste Frygt derfor, og blev en 10 à 12 Ugers Tid borte, gør Præsten²⁾ med disse Hørere en Stempling og begynder paa en Gang med disse usædvanlige Expressioner og andre slige Talemaader, alt tii at sætte Menigheden i Forvirrelse. Saa snart jeg kom hjem, fik Underretning derom, hørte det selv, lod jeg dem kalde til mig, satte dem til Rette, men alt forgæves, viste og overbeviste dem deres Urimeligheder, men de bliver kun værre derudi, indtil jeg i en Ordination over Es. LXII, 6 maatte foreholde Lærerne Methodum docendi, at den skulde være tydelig, klar, enfoldig, forstandig, haandgribelig etc., og derpaa og nævnte disse Talemaader og viste, at vores Kirke aldeles havde ligesaa kraftige Ord i vort Fædremaal, som hver Mand forstod og var vant til. Derpaa spandt de sammen og sagde, at jeg fordømmede Buszkampf etc., men, i Stedet for at lade sig sige, bleve halsstarrige, ingen grovere end Monsr Seerup, som er bleven Catechetes ved Holmens Kirke³⁾. Han havde fra hans Ankomst fra Akademiet lagt (c: ligget) og var opfødt i mit Hus, boende (c: da jeg boede) i Kjøbenhavn, og var her, som han havde været mit eget Barn, saa det fortrød

¹⁾ Denne Beretning om den mærkelige Visitats kan sammenholdes med den. som Hr. Hygom har givet Kh. Saml. 4. R., I, 547—51.

²⁾ Fornævnte Elieser Beyerholm.

³⁾ 1736 blev Seerup uordineret Kateket ved nævnte Kirke og 1738 af Waisenhus-Direktionen valgt til Kapellan ved denne Stiftelse (Kh. Saml. 4. R., VI, 743—4).

mig allermest, og Præsten, som jeg for Hr. Gehejmerraad Blomes Recommendation havde gjort allerbedst imod, han viste den allerstørste Uærbødighed imod mig etc. etc.

Ribe den 13 Martii 1737.

M. Anchersen.

Angaaende det stærke religiøse Røre blandt Lærerne ved Ribe Skole kan henvises til de Oplysninger, som findes meddelte af Chr. Bruun i hans Skrift »Falsteriana« (Kbh. 1869) S. 10 ff.
